

NAGY Imre

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Klasszikus Irodalomtörténeti Tanszék
Pécs, Magyarország
nagy.imre@pte.hu

SZEMPONTOK KATONA JÓZSEF ISTVÁNJÁNAK VIZSGÁLATÁHOZ¹

Razmatranja za analizu *Ištvana* Jožefa Katone

Considerations for the Analysis of *István* by József Katona

A tanulmány Katona József *István. A Magyarok Első Királya* című 1813-as drámája kapcsán felmerülő irodalom-, kultúr- és művelődéstörténeti kérdéskörök kidolgozására fókuszál. A mű keletkezésének színház- és politikatörténeti kontextusát figyelembe véve helyezi el a darabot Katona életművében. A drámaíró történeti tanulmányaiból, a Szent István-kultusz alakulástörténetéből és a téma tárgyátörténetéből kiinduló drámapoétikai jelentésalkotási lehetőségek feltárása nyomán a dolgozatban egy Katona drámáján túlmutatató olvasat rajzolódik ki, mely a Szent Istvánhoz köthető attribútumok és azok szimbolikus jelentéstartalmai mentén realizálódik.

Kulcsszavak: *István*-dráma, Katona József, Szent István-kultusz, drámapoétika, színháztörténet

A dráma keletkezéstörténete

Az *István*-dráma keletkezésének tágabb kontextusa a Mária Terézia által megújított Szent István-kultuszban keresendő. Ennek fontos eseménye volt, hogy a királynő az „apostoli király” címet felvéve 1764-ben megalapította a Szent István-rendet. Nem kevésbé jelentős kultuszépítő tette volt, hogy Raguzából hazahozatta Budára a Szent Jobbot (1771), s elrendelte, hogy augusztus 20-a ne csak egyházi, hanem egyszersmind állami ünnep is legyen. Ezek a lépések egyúttal választ, uralkodói ellenlépést jelentettek arra, hogy XIV. Kelemen pápa 1771-ben redukálta a katolikus ünnepek számát, és Szent István napját

1 A tanulmány a Katona József korai (Bánk bán előtti) drámáinak kritikai kiadása című NKFI program (K119580) keretében készült.

sem vette fel az ünnepek új rendjébe. A királynő kultikus törekvése országában eleven hagyományt teremtett, amely azonban e hagyomány dekonstrukciójával párhuzamosan, azzal folyamatosan küzdve alakult a 18. század végén és a 19. század első évtizedeiben.

A tradíciónak a rombolása szkeptikus ellentradícióként működött. Már 1740-től kételyek merültek fel a Szilveszter-bulla eredetiségével kapcsolatban, s ezek a kritikus mozzanatok az István-kép egészére kiterjedtek. Őz Pál, a felvilágosodás korának politikai írója (a jakobinus mozgalom vértanúja) a Szent Jobbot „senyvedt csont”-nak nevezte, és az evangélikus Decsy Sámuel, a bécsi *Magyar Kurír* szerkesztője szintén kritikusan szemlélte a Szent Koronát, valamint a benne megtestesülő tradíciót, jóllehet azt nem vetette el, csupán átértelmezte. „*Szentnek* sem azért nevezték azt hajdani őseink – írta *A' Magyar Szent Koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak históriája* című könyvében –, mintha magában a' koronának materiájában valamely különös szentség volna el rejtetve. A' szentség okos valóságoknak erköltsi tökéletessége, és a' szabad akarathoz minden jóra hajlandó meg határozódása, mellyeket semmi ostoba és érzékenységek nélkül való dolgok magokban nem foglalhatnak. Szent nevet érdemel tehát ez a korona.” A szakrális jelző e szekuláris értelmezése szerint főként a vele megkoronázott király és a nemzet benne megtestesülő törvényes kapcsolatának kifejezése céljából érvényes ez az elnevezés, „hogy tudniillik az azzal fel ékesített személyek kötelesek a' természet és nemzetek szentséges törvényeinek meg tartására, és a' népnek boldogságára tzelző dolgoknak el követésére” (Decsy 1792, 165).

A katolikus egyház és az udvar azonban ezzel a világi jelentéstulajdonítással szemben töretlenül a hagyomány szakrális értelmezését képviselte. 1818-ban először rendeztek Szent Jobb körmenetet a budai várban, József nádor pedig a következő évben kötelezte az állami főméltóságok viselőit az ünnepi eseményen való részvételre (Romsics 2015, 87–124). A kultusznak ez a hivatalos képviselete a köznépi tudatra, kivált a városi polgárság szemléletére is hatással volt. Ebben az irányban érvényesült az iskoláknak a magyar történelemmel, nevezetesen István királlyal kapcsolatos pedagógiai törekvése. Ilyen körülmények között a pesti színháznak, mind a német, mind a magyar színháznak műsoruk kialakításakor, reagálnia kellett a közönség ez irányú érdeklődésére.

A Szent István-kultusznak ebbe a hálózatába került bele Katona József 1813-ban írt *István*-drámája, s ebben helyezendők el a dráma előadásai is. A színdarab létrejöttének szűkebb kontextusát a színházi viszonyokban tárhatjuk fel. Ezzel kapcsolatosan tudnunk kell, hogy Katona József maga is határozottan szembeszállt a koronát a szakrális elemtől megfosztó értelmezéssel Kecskemét történetéről írt művének egyik függelékcsövegében, amelynek (Miletz Jánostól származó)

címe: *A Pannonia névnek eredete, Sylvester pápa levele és a magyar szent koronának ábrázolása* (Katona 2001, 103–111). Ebben ezt írja: „Legbővebben harczolt ezen szent korona ellen *Détsi Sámuel*; legbővebben, legbölcsebben védelmezi ezt *Koller József* pécsi kanonok: *In commentario de sacra regni Hungariae corona. Editio Quinque Ecclesiis 1800. Typis Catharinae Engel viduae.* – Ezt a könyvet olvas-sa a ki a korona iránt kétségeskedik és ebben eligazulni akar” (Katona 2005, 107).

Katona József drámájának közvetlen előzménye az 1812-re felépült új pesti német színház megnyitó ceremóniája, illetve az akkor, február 9-én bemutatott Kotzebue-darab volt, az *Ungarns erster Wohlthäter* Beethoven kísérezenejével. Az esemény rangját reprezentálta, hogy szerzőnek, illetve a kísérezene komponistájának a kor legnépszerűbb drámáiróját és a nagy zeneszerzőt kérték fel, akik el is vállalták a megbízatást. Az *Ungarns erster Wohlthäter* egy trilógia első része, annak előjátéka. A középső rész, a *Bela's Flucht* azonban nem került előadásra, mert, mint Bleyer Jakab írja: az előadás rendezői szerint „a nemzet nagylelkűségére való illoyalis emlékeztetés [...] nem illett bele a megnyitó előadásba” (Bleyer 1912, 167–168). Ehelyett egy alkalmi darabot adtak elő. Erről a helyettesítő színdarabról, a *Die Erhebung von Pest zur königlichen Freystadt* című, ismeretlen szerzőtől származó alkalmi produkcióról annyit tudunk, hogy történeti kép 1244-ből, amikor IV. Béla szabad királyi városi rangra emelte Pestet. (A *Bela's Flucht* 1815-ben került színre ötször, majd később is néhányszor. Cseri Péter fordította magyarra, a német színház magyarul mutatta be 1819. szeptember 28-án, majd Ruzsitska József operát írt belőle, ez a mű, a *Béla futása* a műfaj hazai elindítója.) A színházat megnyitó trilógia harmadik része a *Die Ruinen von Athen*, amelynek záróaktusaként Minerva istenasszony magasztaló szavak kíséretében megkoszorúzza Mária Terézia unokájának, Ferenc királynak a szobrát. Ez inkább szertartás, színjátékos aktus, semmint színdarab.

Az *Ungarns erster Wohlthäter* cselekménye Pest mellett egy szabad mezőn játszódik. A játék István (azaz Stephan) beszédével kezdődik, majd hívei élén fogadja a láncra vert Gyulát, a fikció szerint a pogány „Moglut” törzs legyőzött fejedelmét, akinek nagylelkűen megbocsát, és megszabadítja láncaitól, mert „In Fesseln kennt der Ungar keinen Feind”, vagyis láncra verve nem ismer ellenséget a magyar. Ezután a lefátyolozott Gizella (Gisela) érkezik kíséretével, akit István uralkodóként magához emel. István kifejti nézeteit nemzetének a művelt európai népek közösségébe iktatásáról, törvények által biztosított rend által. Ekkor megérkezik a koronát hozó római küldöttség, amelyet István maga tesz a fejére. Az előjátékot az első király magasztos látomása zárja: Szent László, II. András (az Aranybullát adó király), Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás után Mária Teréziával zárul a nagy uralkodók sora.

Ez történt Pesten 1812. február 9-én. A megnyitó előadás darabjait február 10-én és 11-én megismételték, ezenkívül ebben az évben még kétszer adták, 1831-ig tizenhárom alkalommal vitték színre (Kerényi 1999, 608). Ugyanebben az évben Kotzebue előjátéka Pesten nyomtatásban is megjelent *Ungerns erster Wohlthäter* címmel (Kotzebue 1812). (Megjegyzendő, hogy a kéziratban az *Ungarn* szó szerepel, a nyomtatott szövegben ebből *Ungern* lesz, a címbeli *Ungarns* helyett *Ungerns*.) Az előjátékot Komlóssy Ferenc átdolgozta, szabad prózai fordításának címe: *István Magyarok első Jótevője*. Ő 1823-ban egy háromfelvonásos drámát is kiadott *István, első királyunk koporsója* címmel a Hartvik-legenda alapján, amely 1083-ban játszódik, István szentté avatásának két csoda által szakrálissá emelt történetét mutatja be (Kerényi 1999, 611–612).

Fontos tudnunk, hogy a Habsburg Birodalomnak szinte minden nagyobb, jelentősebb városában működött német nyelvű társulat. Ezek nem kis konkurenciát, de ösztönzést, sőt példát is jelentettek a magyar társulatok számára. „Inkább az utókor egyneműsítő nemzeti művelődéstörténet-írása konstruált ellenséges viszonyt a német ajkú és az anyanyelvű társulatok között, az azonban tény, hogy az anyanyelvű társulatoknak minden szempontból kihívást jelentett a helybéli német színház, műfaji példákat, előadási típusokat és részben a színházszervezés hétköznapijaiban is eligazítót.” Az a körülmény pedig, hogy a német színházak „hazai témájú színműveket, a hazai történelemből merített drámákat játszottak, ez bátorítást jelentett az anyanyelvű társulatoknak, egyben az ilyen témájú művek felértékelődését is, s a nemzetiesített változatok készítésére újabb ösztönzést” (Fried 1991, 8–9).

A hazai német színészet reprezentatív *István*-drámája különösen komoly kihívást jelentett a pesti magyar társulat számára, amely a műsorban korábban is megmutatkozó patrióta szándéknak megfelelően, de a közönségigény kielégítése céljából is, Istvánról szóló drámát kívánt színre vinni, kihasználva az augusztus 20-ai által kínált alkalmi lehetőséget is, amire a Kotzebue-darab nem reflektált. A magyar társulat ekkor „delectans actorára”, Katona Józsefre bízta a közönség ez irányú várakozásának kielégítését. Az idő sürgetett.

Itt lép a történetbe a prágai születésű Franz Xaver Girzik (eredeti neve František Jiřík volt), aki színészként huszonhárom éves korában, 1793-ban került Magyarországra, mint Kumpf Pozsonyban szereplő társulatának tagja, s az Unwert-féle budai operatársulatnak is tagja lett. Magyarul is megtanult, már Kelemen László társulatának színpadán is fellépett két olyan szerepben, ahol az akcentust a darab írta elő (Pražak 1991, 13–19). 1811-ig maradt Pesten. Girzik a jelek szerint megszerette a magyarokat, s 1792-ben, ajánlásának szövege szerint: „Der edlen Nation der Hungarn”, a nemes magyar nemzetnek ajánlotta *Stephan*

der Erste, König der Hungarn című, hatfelvonásos színdarabját, amely két kiadásban is megjelent 1792-ben és 1803-ban. 1792-ben kétszer elő is adták. Pukánszky Béla szerint hatott rá Szentjóni Szabó László *Mátyás király, vagy A nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma* című színdarabja, amelynek német fordítása 1792-ben napvilágot látott Budán *Mathias Corvinus oder Volksliebe ist edler Fürsten Lohn* címmel. Egyéb művei közül megemlítendő a *Die Erstürmung des Prinz Eugenius Thores, oder Temeswars Befreiung* (1813), de ez szerzőjének ambíciója ellenére sem volt jelentős alkotás, s még 1802-ben *Hungarns Gastfreiheit* címmel a magyar népélet alakjait vitte színre. Ismertté tették a szerzőt átdolgozott, illetve önállóan írt operaszövegei, librettói. Nagy becsvággyal írta *Achilles und Polyxena* című verses tragédiáját, de ez nálunk nem került színre, s kívül esik szemhatárunkon (Pukánszky 2002, 412–413; Kádár 1914, 42–43, 125).

Girzik *Stephan der Erste, König der Hungarn* című darabja volt Katona József *István. A Magyarok Első Királya* című drámájának alapja. Az eredeti drámát kevésszer adták elő Pesten: az 1792. december 10-i ősbemutatót követően egy 1809-es előadásáról tudunk, ezt Katona akár láthatta is. (1825-ben a német színházban is műsorra tűzték [Kerényi 1999, 607–608].) Girzik szövege alapján Katona műve – a színlap és a kézirat jelzése szerint – „A Magyar Nemzeti Játék Szinre szabadon készítettett”, vagyis a kor szóhasználatának értelme szerint mind Katona, mind pedig a színház szabad átdolgozásnak tekintette. Így is kell elhelyezni Katona életművében. A fordítások és az eredeti művek közti skálán közbülső helyet foglal el, mai fogalmaink szerint közelebb áll az utóbbi kategóriához. A kézíraton az „Eredeti Vitézi Néző Játék” megnevezés szerepel. Katona Józsefnek gyorsan kellett dolgoznia, mert munkája a közelgő ünnepre készült 1813 júliusában, már a *Ziskával* való foglalkozás közben (Waldapfel 1933, 259), s már július 29-én megkapta a cenzori engedélyt, amiről a kézirat utolsó lapján olvasható bejegyzés tanúskodik. A színdarab előadása Katona József életének egyik legfontosabb fordulatahoz kapcsolódik. Az ősbemutatóra 1813. augusztus 19-én, Szent István ünnepének előestéjén került sor, a címszerepet, erről is a színlap tanúskodik, AZ IRÓ játszotta, Róthkrepf Gábor későbbi visszaemlékezése szerint „igen jelesen”. A színlap arról is tanúskodik, hogy „Gyzela Bajor Hertzegné, István Hitvesse” szerepét a szerző által reménytelenül szeretett Déryné alakította, bár erről a színésznő később írt *Naplója* nem tesz említést (Kerényi 1999, 608). Katona az ősbemutató napján tette le utolsó jogi vizsgáit, s ezután többé nem lépett színpadra, bár szerzőként továbbra is a társulat kötelékében maradt. István szerepét tehát színészi búcsúfellépésének szánta, feltételezhető, hogy ennek keretében mondta el a közönség előtt azt az elköszönő szöveget, amelyet mások a *Ziska* előszava részének tekintenek (Katona 2017, 309).

A téma tárgytörténete

Az István-téma története az irodalomban elválaszthatatlan a műveltség tágabb körében érvényesülő Szent István-kultusztól, amely a nemzeti hagyomány tényezőjeként főként ünnepekhez és ereklyékhez kötődve alakult ki. Ez utóbbival, a koronázási palást, a kard, a jogar, illetve a Szent Jobb és a koporsó historikumával, bár ezek kellékként feltűnnek különböző színjátékokban, nem foglalkozunk, a Szent Korona kultikus ereklyéje, annak szemantikája viszont szorosan kapcsolódik az *István*-drámához, sőt azon túl Katona József egész írói világcépéhez. A dráma befejező jelenetében hírt kapunk „Asztrik apátúr” érkezéséről, majd a szereplők Esztergomba indulnak, ahol, a többiekhez forduló Aba Sámuel ünnepélyes közlése szerint „vár benneteket a Szent Korona”. Ami retrospektív értelmezése a színjáték címének is. A korona személyfölötti szimbolikájának jelentésköre Werbőczynél az államot és a nemesi nemzetet, a királyt és a rendeket foglalja magában, miáltal a szuverenitás legfőbb biztosítékának tekintendő, s ez így volt a barokk korban is. A felvilágosodás időszakában, fontos fejleményként, elindult a jogkiterjesztés folyamata, amelynek betetőző aktusaként az 1848-as törvényhozás a jobbágyokat is, tehát immár az egész nemzetet a Szent Korona tagjává tette (az általános választójog kiterjesztése nélkül [Szekfű 1938, 1–23]). Ez az eszme, a Szent Korona-tan polgári értelmezése, Katona József életművének – eddig a megérdemelnél kevesebb figyelemre méltott – egyik meghatározó tényezője.

Ezt a jelentőséget tanúsítják az író történeti művei, illetve jegyzetei, ahol a történelmi fejtegetések során a korona részletes leírásához és történetének elbeszéléséhez értelmezést is kapcsol. „Ezen szent koronát, a mely Magyarország címerében látható, annak nagyobb szentségére nézve, két angyalok tartják, annak örök emlékezetére, hogy ezt a nagy szentséget az angyalnak megjelenése után adta Sylvester pápa szent Istvánnak, Magyarország vezérének és ekkor lett első királyának.” Katona e helyen közli a pápa levelét, elítélve azokat, akik kétségbe vonják a Sylvester-bulla hitelességét (ugyanebben a szövegében bírálja Decsy Sámuel laicizált Szent Korona-értelmezését), „hogy a magyar nép tudhassa és a koronának szentségét, méltóságát, régiségét láthassa, tisztelhesse a jó, tökéletes, igaz magyar szív”. S még hozzáteszi: „Hogy ezen koronával megkoronáztatott király az apostoli buzgóságra és az egész nemzet pedig, mely az által az apostoli hitre hozatott, ugyanennek teljes ismeretére, tiszteletére, sőt fegyverrel való oltalmazására is állandóul ébresztetik. A többi királyi ékességek is, az azokkal díszeskedő királyt az ő királyi kötelességének megtartására különösen vezérlik és intik” (Katona 2005, 104, 108). Az *István*-drámán túl mindennek a *Bánk*

bán szempontjából is jelentésképző szerepe van, gondoljunk az uralkodó kettős megnevezésére: Endrét gyakran bírálják a szereplők (akkor így nevezik), de a Királyt sérthetetlen és feltétlen tisztelet illeti. (A Sylvester-bulla hitelességének – számunkra most mellékes – kérdését a szakirodalom bőven tárgyalja, s legutóbb is terítékre került [Bene 2006]. Mindenesetre Katona hitelesnek tekintette.) Az idézett szövegek összehangzása az *Istvánnal* (ahol a címszereplő a harcok befejezése után minden megkülönböztetés nélkül ajánlja az Úr oltalmába „magyarjait”) akkor is feltételezhető, ha figyelembe vesszük a történetírás és a drámai fikció műfaji követelményeinek különbségét.

A Szent István-kultusz történetében három nagy fordulat figyelhető meg. Az első István király szentté avatásával kapcsolatos (1083), „amely a keresztény államok közösségébe történelmi mértékkel mérve frissen belépett Magyar Királyság egészének reprezentációját szolgálta”, a második fordulat a király barokk kultusza, centrumában a Regnum Marianum eszméjével, a „harmadik fordulópont a 18. század második feléhez, Mária Terézia István-kultuszához köthető, amely az uralkodóház és a rendek valamiféle kiegyezését reprezentálta” (Bene 2006, 89–124. I. h. 89).

Számolni kell azzal, hogy a kultusz alakulását mindhárom csomóponton befolyásolta a kultuszt teremtők aktuális szándéka, amely egyrészt elfedte, illetve az adott tendenciának megfelelően szelektálta a rendelkezésre álló tényeket, másrészt állandóan elmozdította s ezzel alakulástörténeti folyamatba helyezte a kialakult kultikus portrét, annak kontúrjait. A szent király alakját a Szent Ágoston által a *Civitas Dei*ben megfogalmazott normához igazították, amelyet Sevillai Izidor közvetített, s ezt a normát (rex iustus, pius et pacificus) követi a *Legenda maior* szövege (Géza álombeli látomásával és még a szakálla kiszaggatását is eltűrő alamizsnás királlyal), amely a Szent László által rendezett elevatio, a szentté avatás aktusának előkészítő fázisában készült. Ezt a képet örökíti tovább a Karthauzi Névtelen által írt *Érdy-kódex*, amelyben az Istvánról szóló egyházi beszéd szintén a keresztény király példaadó képét formálja meg, aki a kapott kegyelmeket felhasználva egész életében az Úr színe előtt járt (Vargha 1938). Az *Intelmek* is ebbe az irányba mutató királytükör, amely, ha leírója más volt is, ám intencióinak érvényesülése István szerzőségét feltételezheti. A *Legenda minor* viszont (Koppány legyőzésének elbeszélésével és a király ellen elkövetett orgyilkos merényletet követő megtorló intézkedésekkel) inkább a keménykezü államalapító archetípusát állította előtérbe. Hartvik püspök ezt a kétféle színárnyalatot foglalja egységes tónusba, amikor hasonló gondot fordít a lázadók leverésének történetére, és az imádkozó király sátra csodás felemelkedésének jelenetére. Valószínűnek látszik, hogy a király önreprezentációja, mélyen megélt

szerepmagatartása is Sevillai Izidor szövegéhez idomult (amelyet ismerhetett), mint ahogy az is, hogy az 1031-es év, a trónörökös halála, felerősítve szellemének ifjúkorában kialakított szigorát, bizonyos törést okozott életében, ily módon az általa betöltött szerep kétféle (nem különböző, csak hangsúlyjaiban eltérő) megörökítést indukálhatott (Érszegi 1983).

Nem kevésbé összetett a geszták István- emléke. Ennek fő oka, hogy az állami Alapítómítosz születése László és Kálmán idejére tehető, vagyis a magyarok krónikájának elbeszélése az Árpád fejedelem vérvonalát képviselő Vazul-fiakkal kezdődik. Ez magyarázza a krónikák hallgatását némely kérdésről, amihez hozzájárult az a körülmény, hogy a 11. század végéről visszatekintve a század első harmada már kívül esett a mintegy hetven évre visszatekintő emlékezethatáron (Györffy 1977).

Ezzel függ össze István emlékezetének a későbbiek során nem kis fejtörést okozó két problémája: az egyik Koppánnyal kapcsolatos (ez Katona József drámája szempontjából sem mellékes kérdés), a másik pedig Vazul történetével függ össze. Ami a Koppány-ügyet illeti, a dolgok állása a következő: Anonymus erről nem beszél, Kézai Simon is csupán röviden közli, hogy István „megölte” Koppány vezért (Kézai 1862, 57). Részletesebb leírást a *Képes Krónikában* kapunk. Eszerint Koppány István életére tört, amelynek előzménye lett volna Géza özvegyének, Saroltának feleségül vétele. (A lázadó vezér magatartását a leviratus jogának és a szenioratus elvének követése magyarázza, mely utóbbinak érvényességét Géza a primogenitura elvének érvényre juttatásával megtörte.) A *Képes Krónika* elbeszélése öt narratív lépésben halad. Ezek a következők: 1. István Szent Márton hitvalló közbenjárását kéri. 2. Hívei felövezik karddal a Garam folyó mellett. 3. A sereg vezére Vencellin lesz, Hont és Pázmán pedig István személyéért felelős; Vencellin a győztes csatában megöli Koppányt. 4. István négyfelé vágatja Koppány testét, a holttest részeit Esztergom, Veszprém és Győr kapujára szögezteti, illetve Erdőelvébe küldi. Koppány teste ily módon a győzelemről hírt adó, s egyúttal figyelmeztetésül is szolgáló szöveggént szerepel, az Erdélybe küldött rész pedig igénybejelentés. 5. Koppány földjén, Somogyban István tizedfizetés kötelezettségét rendelte el az egyház, Szent Márton klastroma számára (Képes krónika 1971, 42–43). Lényegében ezt találjuk Bonfini és nyomában Heltai szövegében. A későbbiekben a térítés dicsőségét István mellett Gizellának, sőt Gézának is, s több esetben (főként német krónikák) a németeknek tulajdonították (Veszprémy 2006). Katona drámájában ez az áthagyományozódó narratív struktúra módosulni fog. A problémát a későbbiekben a németek meghatározó jelenléte, valamint a leszámolás, a felnégyeltetés könyörtelensége jelentette. Az Árpád-fi Tarkacsu ágából származó Koppánynak, Tar Szerind

fiának és az akkor 16-17 éves Vajknak (Istvánnak) a küzdelme a hatalomért olyan magyar ügy volt, amely Gizella révén, aki Henrik bajor herceg leánya és II. Henrik német császár nővére volt, bajor-német üggyé lett. István győzelme a narratív hagyomány szerint a németeknek (Vencellin, Pázmány, Hont, Orci) volt köszönhető. Koppány felnégyeltetésével István kegyetlen megoldást alkalmazott, ráadásul pogány büntetési módot választott. Növelte ennek az eseménynek a jelentőségét a harc enigmatikus jellege: kezdetét jelentette egy „hosszú menetelésnek”. A következő három évtizedben követte az erdélyi Gyulával, a bolgár Keánnal, a fekete magyarokkal (ezek kabarok, türk-hun bőszőrmények voltak) és a Maros-vidéki Ajtonnyal való leszámolás. E folyamat eredményeként lett István minden magyarok királya. (Aba Sámuel és a Körös-vidéki törzsfő, Vata legyőzése az utódokra maradt [Kristó 2001].)

A Vazul-ügy kezelése még nehezebb feladatnak bizonyult, minthogy az István által megvakított, vagyis uralkodásra alkalmatlanná tett Vazul az Istvánt elődjének tekintő, annak szentté avatását szorgalmazó, s a ceremónián főszereplőként nyomatékosan jelen lévő László király nagyapja volt. A *Legenda maior* ezt a történetet elhallgatja, előtte elvágván az elbeszélés fonalát, a *Legenda minor* és Hartvik viszont, jóllehet nevek nélkül, de szóvá teszi. A krónikák úgy oldják meg a helyzetet, hogy Gizellát befeketítve őrá tolják a kegyetlen tett súlyát. Kézai, a *Képes Krónika* és Bonfini ebben egyetért. Eszerint Gizella parancsára udvari embere, Sebös tolatta ki Vazul szemét s öntött forró ólmot fülének üregébe István tudta nélkül. Az idegenből jött gonosz asszony archetípusának megteremtésével megszületett a magyar történelem első bűnbakja (Romsics 2015, 109). De egy későbbi összefüggés is szerepet játszhatott a történetnek ebben a beállításában. „A 13. században Gizella nemes alakja igaztalanul és méltatlanul esett áldozatul aktuálpolitikai megfontolásoknak. A Magyarországon német érdekeket képviselő Gertrúd királyné, II. Endre felesége gyűlölt jellemvonásait reá ruházták, és őt tették meg Vazul megvakításának kezdeményezőjévé” (Kristó 2001, 119). De van ennek a történetnek még egy szála, ami az *István*-dráma szempontjából említést érdemel. Mivel Gizella eltorzított alakját nem volt könnyű összeegyeztetni az apácának nevelt kegyes királyné jól ismert képével, akinek egyes krónikák még térítő szerepet is tulajdonítottak, néhány szerzőnél megszületett egy olyan megoldás is, hogy „valójában” két Gizella volt, egy jó és egy gonosz. Ehhez hasonló megkettőződést találunk Géza fejedelem feleségével kapcsolatosan is. Kései, 12. század második fele utáni lengyel krónikák feltételeztek Gézának egy Adelheid nevű feleséget (Sarolta után vagy helyette), aki István anyja, illetve mostohaanyja lett volna, ő térítette volna keresztény hitre Gézát. (Sarolta, a borivó, férfi módra lovagló, harcias pusztai amazon nem nagyon

illetett ebbe az arcképcsarnokba.) Az Adelheidre vonatkozó feltételezés azonban nem állja ki a történelmi hitelesség próbáját, ebben a történészek egyetértenek (Gombos 1938, 294–295; Györfy 1977, 62–63; Kristó 2001, 29). Mégis tudnunk kell erről az Adelheidről, mert Katona drámájában ez a krónikák szerint szelíd, imádságos asszony szerepel Gézának a cselekményben fontos dramaturgiai funkciót betöltő özvegyeként, aki Miciszláv lengyel fejedelem leánya, Mieszko fejedelem nővére volt.

A középkori legendák és krónikák mellett az egyházi költészet alkotásait kell röviden említenünk, azt a sort, amelynek darabjai *István király versek históriájá-*tól (13. század) a későbbi himnuszokon át a nép ajkára került, s ma is jól ismert *Ah hol vagy Magyarok' tündöklő tsillagja* című énekig, sőt tovább sorolhatók (Alszegehy 1938). A világi költők képzeletét viszont inkább Attila, Árpád, Szent László és a Hunyadiak története ragadta meg, s kevésbé érdeklődtek István iránt (Pintér 1938). A barokk korban főként a prédikációk idézték fel az államalapító király emlékét (Tasi 2006).

A történelmi tárgyú iskoladrámák sokaságát a történelem oktatásának hiánya magyarázza (a 18. század közepéig), tehát a játékok hiánypótló szerepet is betöltöttek (majd a század második felében kiegészítették az oktatást). Hozzávetőlegesen négyszáz történelmi tárgyú előadásról tudunk, ebből mintegy negyven (minden tizedik) Szent István-témájú, háromnak a szövege is fennmaradt. E szövegek közül kettő latin, egy pedig latin–magyar. Ezek: *Sanctus Stephanus Rex Hungariae* (1756), *Sanctus Stephanus Rex* (1710 körül), Jantso Ferenc: *Szent István a magyarok királya* (1776). Ez utóbbinak előzménye a más vonatkozásban is inspiráló szerepet játszó Franz Neumayr *Sanctus Stephanus Hungariae Rex* című darabja. Ezt Jantso átalakítja: lerövidíti, megváltoztatja a jelenetezést és a művet eredeti részletekkel egészíti ki (Varga–Pintér 2000, 61–70). A források szerint a többnyire ismeretlen drámaszerzők Bonfini művéből, Thuróczy krónikájából, Inchofer *Annales*éből, illetve az *Acta Sanctorum*ból merítették az államalapító királyra vonatkozó ismereteiket.

István alakjával legsűrűbben a jezsuita színpadon találkozunk: először 1587-ben s még 29 alkalommal. A piaristáknál 6, a minoritáknál 1 alkalommal tartottak róla szóló előadást (Varga–Pintér 2000, 61, 216). A Szent István-előadások 1587-től (ekkor Kolozsvárott vittek színre egy István-drámát) 1776-ig folyamatosnak mondhatók, és térbeli megoszlásuk is egyenletes. A drámaszövegek vizsgálata alapján hét cselekménytípust lehetett rekonstruálni. Ezek: 1. Koppány (Kupa) legyőzése. 2. A Konrád császár felett aratott csodás győzelem. 3. Gyula legyőzése és megbékítése. 4. A fiát elvesztő apa fájdalma, a trónutódlás kérdésével viaskodó király gyötrelmei. 5. Vazul megvakíttatása. 6. A korona felajánlása

Szűz Máriának. 7. A király elleni merénylet története (Pintér 2006, 192–193). István alakjának emblematicuságát elsőse, kiválasztottsága és életszentsége alapozza meg. „Személye alkalmas arra is, hogy ne csak a keresztény, hanem az antik mitológia síkján is allegorizálható legyen, nemcsak *Athleta Christi*, de *Hercules christianus* is lehet a színpadon” (Pintér 2006, 194). Az egyik darabban a cselekményt mitológiai jelenetek kísérik Hercules történetéről, akinek alakját rávetítik a főhősre. István koronázása egyúttal előkép, amit a Habsburg-uralkodók saját legitimitásuk erősítéseként értelmezhetek. Az egyik első István-előadást a nagyszombati kollégium diákjai Bécsben adták elő III. Ferdinánd koronázása alkalmából. A Vazul történetével kapcsolatos drámákban az István terhére róható szigorú tettek súlya Gizellára tevődik át, aminek következtében e darabokban a király passzív szereplővé válik.

A *Filius viva imago Paternae Pietatis et Gloria...* című darab párhuzamot sugall a nem sokkal korábban megkoronázott I. József és Szent István között. A téma, mint említettük, a Koppány (Kupa) elleni harccal érintkezik. Ennek során sajátos dramaturgiai szekvencia alakul ki, amelynek lépései a következők: 1. Alaphelyzetként létrejön a szemben álló két tábor. Kupához bolgár és görög követek jönnek, Istvánhoz viszont a pápa és Henrik király küld követeket, segítséget is ajánlván. A történetbe bekapcsolódik Gizella, akinek kezét felkínálják Istvánnak. 2. Koppánynak a táltosok szerencsét jósolnak, István ellenben Krisztusban bíz. 3. A német Vencelliust teszik meg a sereg fővezérének, Hunt és Pázmán lovagok a segítői. 4. A csatában a pogányok előretörnek, de István imájának eredményeként megfordul a hadiszerencse. Vencellius lefejezi Koppányt. 5. István korábbi fogadalmának megfelelően tized fizetését rendeli a pannonhalmi apátság számára. Ezt a struktúrát tanulságos összevetni a *Képes Krónikában* előadott történettel: a szekvencia nem egészen azonos, és a csomópontokat – mint majd más módon Katonánál – a színpad igényei alakítják ki.

A korábbiakról mondtak alapján nem meglepő, hogy a témakörben jelentős értékű színdarab nem született, az iskoladráma lehetőségei erre nem is kínáltak lehetőséget. Inkább meglepő, hogy a későbbi fejlemények során sem keletkezett számottevő drámapoétikai értéket hordozó dráma a tárgyról. Valószínűleg azért nem találhatunk ilyet, mert az eszményítő szándék a dramaturgiai fejlesztésnek és az összetett, hiteles jellemábrázolásnak akadályozó tényezője volt. A viszonylagos értékű művek is szerencsés kivételek csupán. Az epika területén ilyen Kós Károly *Az országépítő* című regénye (1934), amelyben az elbeszélő komor színeket sem mellőz, mint éppen a Koppánnyal folytatott küzdelem elbeszélése során, s a gyötrődve megélt szerelem, e világi motívumként, az egyik legfőbb jellemerősítő tényezőként szerepel. A dráma területén Szigligeti *Vazul* című

drámája említendő (1838-ban mutatta be a Pesti Magyar Színház), bár Vörösmarty joggal bírálta a „porhanyó caractereket” (Vörösmarty 1969, 132–133). A cselekmény során a szerző Péternek és Vazulnak a trónutódlásért folytatott küzdelmét helyezi előtérbe, amelyet Antonio, a velencei testőr intrikája bonyolít. Ő lesz az István életére törő orgyilkos merénylő. Ez a dráma egyébként középső része egy trilógiának, amelynek első része, a *Gyászvitézek* a francia melodramák kedvelt motívumára, a származási titok okozta bonyodalomra épül, amit a szerző összeköt Ajtony leverésének a *Gellért legendából* ismert történetével. Csanád a győzelem után vérpadra küldi testvérét, Ajtonyt, ez is jól ismert romantikus motívum. István viszont befogadja a bujdosó gyászvitézeket, s ezzel egységet teremt. A trilógia harmadik darabja, az *Aba* a korábban is akadozó drámai lendület végső kifáradásáról tanúskodik, s jelzi, hogy Szigligeti nem aknázza ki a témában rejlő lehetőségeket, de nem nézett szembe a benne rejlő csapdákkal sem (Kerényi 1999, 611–613). Komlóssy Ferenc *István, első királyunk koporsója* című színdarabja 1083-ban Fehérváron játszódik, a színész-szerző a Hartvik-legendát dramatizálta. Berzsenyi 1816-ban csonkán maradt *Kupa támadása* címen ismert munkája (Horváth János *A somogyi Kupa* címmel említi), továbbá Újváry Mihály kéziratban maradt fragmentuma, Teleki László *Kupa vezér* című színdarabja, amely azonban elveszett, valamint Horváth Cyrill töredéke a Koppányra átírányuló drámaírói figyelemről tanúskodik. Ezek azonban inkább csak próbálkozások, bár éppen a nézőpont következtében tanulságosak.

Berzsenyi töredékét, amelyre a Kupa-téma kapcsán röviden kitérünk, először Boros Gábor közölte rövid, a szöveg keletkezésének körülményeire, valamint az elkészült jelenetek dramaturgiai problémáira utaló kommentárokkal (Boros 1895, 172–186). A *Kupa támadása* cím Toldytól származik, Merényi Oszkár kritikai kiadása *A Somogyi Kupa* címmel közli a fragmentum két szövegváltozatát, s maga a költő is így említette tervezett munkáját. 1815 telén fogott hozzá, s 1816 telén még dolgozott rajta, de aztán félbehagyta. Szándéka szerint az *Erdélyi Múzeum* drámapályázatára készült volna. Merényi szerint Berzsenyi ismerte Girzik színdarabját, de témafelfogása egészen más. „Amit Girzik drámája (*Stephan der Erste, König der Hungarn*. Pest 1792.) végére tett – István és Kupa döntő összecsapását –, azt Berzsenyi a darab gerincévé akarta tenni, ami jelentős tragikus érzékről tesz tanúságot. Másként látja Cziba szerepét is, mint Girzik az ármányos Szabolcsét. Girziknél Passman a lovag mintaképe és Zabolcs ennek ellentéte. Berzsenyinél Pázmán nyugodt, okos, mérsékelt, felvilágosult ember, amolyan életbölcse. A Wenzelin magyarosított Venczelje is más nála: türelmetlen, dühös, a német »Tsaba«; Berzsenyinél a magyarok elleni német ellen-szenv szócsöve, Girziknél a magyarok ármánykodásának áldozata” (Berzsenyi

1979, 876). Merényi szerint a varázsló figurája szintén Girzikre vezethető vissza. Girzik passzív Istvánja helyett Berzsenyi Királya világosan látja történelmi küldetését: „egy kóborló vad népet” a keresztény népek sorába emelni, az országot, amelyet „az emberi balgatagság és dühösség századok olta vadak barlangjává tett”, a rend és béke államává szervezni (ehhez kell a német segítség), de gyöttri az a tudat, hogy nemes tervét honfitársai vére árán kell megvalósítania. Girzik Kupája alattomos gonosztevő, Berzsenyinél a maga erőszakos módján a pogány hagyományok megőrzésével szintén népe megmaradásáért küzd. A töredék leginkább ígéretes eleme, hogy „az idegen és a magyar világ ellentétének küzdelme nemcsak az ellenfelek *külső* összecsapásában látható, hanem a szereplők *belső* világában, *lelki* életében is folyik (Berzsenyi 1979, 876–877). Erről tanúskodik István monológja (I.3.), valamint Aladár és Delli lírai epizódja, amelynek során az ifjú a haza iránti kötelességének és szerelmének a klasszicista drámákból már jól ismert konfliktusával küzd. Koppány görög földről hazatérő művelt fia, Bárdos keresztény lelkiisége alapján fordul szembe apjával: „Te hazádat oltalmazod, én az emberiséget” – mondja neki. A fragmentum arról tanúskodik, hogy a szereplők egyénivé formált beszéde révén dialógusaik szemantikai vitákban sűrűsödnek. A két német, Pázmán és Venczel más módon értelmezik harcutkat: előbbi a pogányokat, utóbbi a magyarokat tekinti ellenfeleinek. A Király és Orda is másként magyarázza a szabadság fogalmát. Orda Árpádra és a honfoglalók érdemeire, valamint a tőlük származó kiváltságokra hivatkozik, ám István szerint az ő szabadságuk a megváltozott viszonyok között már csak „vadság” és „zabolátlanság”. Orda azzal vág vissza, hogy ezt mindig a zarnokok mondják. És végül még egy figyelemre méltó részlet: István önfeláldozó harca során arra az erkölcsi következtetésre jut, hogy a Királynak „nem csak barátjai sebeit de a maga sebeit is el kell felejteni” (Berzsenyi 1979, 159). A hivatallal járó kötelesség és a magánérdek, a személyes szempontok, sérelmek viszonyának, ütközésének kérdése a korszak színműveiben többször is felvetődik, így a *Bánk bán*ban is.

Előrepillantva Sík Sándor 1933-ban a Nemzeti Színházban előadott, s 1934-ben nyomtatásban is megjelent *István király* című drámáját (a témakör egyik kiemelkedő alkotását) azért említjük, mert szerzője, ha nem is maradéktalanul, de megtalálta azokat a dramaturgiai megoldásokat, amelyek drámapoétikai értékek létrehozásához vezethetnek. A királyt krízishelyzetben jeleníti meg, amikor, nem lévén törvényes és a keresztény királyság követelményeinek megfelelő trónörökös, minden összeomlani látszik. A cselekmény István halálával, 1038. augusztus 15-ének hajnalán fejeződik be, s az előző nap délutánján kezdődik, a szerző tehát koncentrálna, időben összevonva mutatja be az eseményeket. A dramaturgia két nagy dialógusra épül: Istvánnak a lélekben pogány Vazullal,

illetve a magyar viszonyokat idegenként szemlélő Péterrel folytatott szópárba-jának tétje a méltó örökös kiválasztása, s ennek tragikus kudarcra mindvégig feszültséggel tölti meg a színpadi eseményeket. Gizellának és Gyöngynek, Vazul feleségének alakja hatásos és hiteles jellemkontrasztot képez, s a szerző Imre herceg emlékének felidézésével a múltat jelenbeli hatóerőként vonja be a történetbe. Szabó Magda *Az a szép, fényes nap* (1976) a keresztény szemléletváltás emberi következményeivel vet számot. A továbbélő István-hagyomány napjaink műveltségének populáris regiszterében is megmutatkozik: a nemzeti érzést erősítő *István, a király* című rockopera (1983) arányban álló értékhozóként mutatja be az István–Koppány kettőst, ily módon a befogadás során a „nemzetiek” és a „nyugatosok”, a lázadók és a reformerek is igazolásra lelhetnek benne.

Irodalom

- Alszeghy Zsolt. 1938. Szent István a magyar egyházi költészetben. In Serédi Jusztinián szerk. *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. 3. köt. 325–344. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Bene Sándor. 2006. A Szilveszter-bulla nyomában: Pázmány Péter és a Szent István-hagyomány 17. századi fordulópontja. In Bene Sándor szerk. *„Hol vagy István király?”* 89–124. Budapest: Gondolat.
- Berzsenyi Dániel. 1979. *Költői művei*. Sajtó alá rend. Merényi Oszkár. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Bleyer Jakab. 1912. Kotzebue és a pesti német színház megnyitása 1812-ben. In Gragger Róbert szerk. *Philológiai Dolgozatok: A magyar–német érintkezésekről*. 156–170. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája.
- Boros Gábor. 1895. Berzsenyi, mint drámaíró. *ItK* 5 (2): 172–186.
- Decsy Sámuel. 1792. *A Magyar Szent Koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak Históriaja*. Bécs: Alberti Ignác Műhelyében.
- Érszegi Géza szerk., sajtó alá rend. 1983. *Árpád kori legendák és intelmek*. 7–12, 187–191. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Fried István. 1991. A magyar színházi mozgalom kezdetei (kelet-közép-európai kontextusban). In *Színháztudományi Szemle* 28. 5–12.
- Gombos F. Albin. 1938. Szent István a középkori külföldi történetírásban. In Serédi Jusztinián szerk. *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. 3. köt. 279–324. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Györffy György. 1977. *István király és műve*. Budapest: Gondolat.
- Kádár Jolán. 1914. *A budai és pesti német színház története 1812-ig: Játékszíni és drámairodalmi szempontból. Függelékül a budai és pesti német színházak mősora 1783–1812*. Budapest: Pfeifer Ferdinánd Könyvkereskedése.

- Katona József. 2001. *Versek, tanulmányok, egyéb írások*. Kritikai kiadás. Sajtó alá rend. és a jegyzeteket írta Orosz László. Budapest: Balassi Kiadó.
- Katona József. 2005. *Történeti művei*. Kritikai kiadás. Sajtó alá rend. Orosz László. Budapest: Balassi Kiadó.
- Katona József. 2007. *Jerú'sálem' Pusztulása*. Kritikai kiadás. Sajtó alá rend., a tanulmányokat és a jegyzeteket írta Nagy Imre. Budapest: Balassi Kiadó.
- Képes krónika a magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, diadalairól és bátorságukról (1358)*. 1971. Ford. Geréb László. Budapest: Magyar Helikon.
- Kerényi Ferenc. 1999. Szent István alakja a régi magyar drámákban. *Somogy* 6. 606–613.
- Kézai Simon. 1862. *Kézai Simon mester Magyar Krónikája*. Ford. Szabó Károly. Pest: Ráth Mór.
- Kotzebue, August von. 1812. Ungerns erster Wohlthäter: Ein Vorspiel mit Chören. Zur Eröffnung des neuen Theaters in Pesth. In *Musik gesetzt von Ludwig van Beethoven*. Ausgeführt den 9. Febr. 1812. Pesth.
- Kristó Gyula. 2001. *Szent István király*. Budapest: Vince Kiadó.
- Pintér Jenő. 1938. Szent István a magyar világi költészetben. In Serédi Jusztinián szerk. *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. 3. köt. 345–354. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Pintér Márta Zsuzsanna. 2006. Szent István alakja a régi magyar drámairodalomban. In Bene Sándor szerk. „*Hol vagy István király?*” 189–200. Budapest: Gondolat.
- Pražak, Richard. 1991. Cseh színészek és zenészek Pest-Budán a 18–19. század fordulóján. In *Színháztudományi Szemle* 28. 13–19.
- Pukánszky Béla. 2002. *A magyarországi német irodalom története: A legrégebb időktől 1848-ig*. Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor.
- Romsics Ignác. 2015. *A múlt arcai: Történelem, emlékezet, politika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Székfi Gyula. 1938. Szent István a magyar történet századaiban. In Serédi Jusztinián szerk. *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. 3. köt. 7–80. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Tasi Réka. 2006. Csúzy Zsigmond Szent István prédikációi. In Bene Sándor szerk. „*Hol vagy István király?*” *A Szent István hagyomány évszázadai*. 167–176. Budapest: Gondolat.
- Varga Imre–Pintér Márta Zsuzsanna. 2000. *Történelem a színpadon: Magyar történelmi tárgyú iskoladramák a 17–18. században*. Budapest: Argumentum Kiadó.
- Vargha Damján. 1938. Szent István a magyar kódex-irodalomban. In Serédi Jusztinián szerk. *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. 3. köt. 355–422. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Veszprémy László. 2006. Szent István, a térítő a hazai krónikás hagyományban. In Bene Sándor szerk. „*Hol vagy István király?*” *A Szent István hagyomány évszázadai*. 28–38. Budapest: Gondolat.
- Vörösmarty Mihály. 1969. *Dramaturgiai lapok (Elméleti töredékek – Színbírálólatok)*. Sajtó alá rend. Solt Andor. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Waldapfel József. 1933. Katona első történelmi drámái. *ItK* 43 (1): 75–92.

Imre NAÐ

RAZMATRANJA ZA ANALIZU IŠTVANA JOŽEFA KATONE

Studija se fokusira na razradu književnih, kulturnih i kulturno-istorijskih pitanja koja su se pojavila u vezi s dramom Jožefa Katone *István. À Magyarok Első Királlya* [Ištvan, prvi kralj Mađara] iz 1813. godine. Uzimajući u obzir pozorišni i političko-istorijski kontekst nastanka dela, studija postavlja ovo delo u Katonin opus. Nakon istraživanja istorijskih studija ovog dramskog pisca, istorije kulta Svetog Stefana (Sveti Ištvan) i istorijata teme, u radu se iscrta interpretacija koja prevazilazi kontekst Katonine drame, i koja se realizuje putem atributa vezanih za Svetog Ištvana i njihovih simboličkih značenja.

Ključne reči: drama Ištvan, Jožef Katona, kult Svetog Stefana, dramska poetika, istorija pozorišta

Imre NAGY

CONSIDERATIONS FOR THE ANALYSIS OF *ISTVÁN* BY JÓZSEF KATONA

The study focuses on the elaboration of literary, cultural and cultural historical issues arising in connection with the 1813 drama of József Katona's *István. À Magyarok Első Királlya* [*István, The First King of the Hungarians*]. Taking into account the theatrical and political-historical context of the origin of the work, the study places the play in Katona's oeuvre. Following the exploration of the playwright's historical studies, the history of the cult of St. Stephen (Szent István) and the history of the subject, the dissertation reads beyond Katona's drama, which is realized along the attributes associated with St. Stephen and their symbolic meanings.

Keywords: *István* drama, József Katona, Saint Stephen cult, drama poetics, theatre history